

abakus
NADAČNÍ FOND

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Metodická příručka rozvoje literární výchovy na 1. stupni ZŠ

(Výstup z projektu II. ročníku Otevřené výzvy podpořené z nadačního fondu Abakus)

Liberec 2023

Identifikační údaje

Projekt Reflektovaná oborová praxe se zaměřením na motivaci, kreativitu a mezipředmětové vztahy
Otevřeno, z. s., Otevřená výzva, II. ročník, 2021, nadační fond Abakus

Řešitelská organizace: Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Katedra primárního vzdělávání

Hlavní řešitel: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
Řešitelé: doc. RNDr. Petr Anděl, CSc.
Mgr. Věra Dubcová
PhDr. Věra Vykoukalová, Ph.D.

Autor zprávy: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
Mgr. Věra Dubcová

Kontakt: jana.johnova@tul.cz, vera.dubcova@tul.cz

Vydáno: červen 2023

OBSAH

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA K PROBLEMATICE VÝUKY LITERÁRNÍ VÝCHOVY	3
2 MOTIVACE K ČETBĚ	4
2.1 Faktory ovlivňující motivaci dle jednotlivých činitelů:	4
2.1.1 Dítě – čtenář samotný	4
2.1.2 Rodina	5
2.1.3 Učitel	6
2.1.4 Aktuální situace ve třídě	8
2.2 Ukázky motivačních aktivit	8
3 KREATIVITA A TVOŘIVOST	10
3.1 Kreativní vzdělávání	10
3.2 Vybrané aktivity pro kreativní výuku	10
4 MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY	13
4.1 Využití mezipředmětových vztahů v literární výchově	13
4.2 Ukázky aktivit s mezipředmětovými vztahy	14
5 CELKOVÉ POJETÍ VYUČOVÁNÍ	16
5.1 RVP ZV	16
5.2 Tematický plán	17
5.3 Příprava na hodinu	18
5.3.1 Náležitosti přípravy	18
5.3.2 Struktura hodiny	20
5.3.3 Sebereflexe	22
6 UKÁZKY DOBRÉ PRAXE	24
6.1 Ukázka přípravy pro 1. ročník	24
6.1 Ukázka přípravy pro 5. ročník	28
7 Závěr	31
Zdroje	32

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA K PROBLEMATICE VÝUKY LITERÁRNÍ VÝCHOVY

Dnes je již samozřejmostí, že literární výchova je úzce spjata se čtenářskou gramotností, neboť je její neoddelitelnou součástí. A právě četba žáka patří mezi základní kameny, na kterých lze rozvoj čtenářské gramotnosti stavět.

Četba jednoznačně patří k aktivním způsobům přijímání určitých informací, a tak se stává jedním z klíčů k odemčení komnaty poznání a následného vzdělání žáka.

Již od samého počátku školní docházky lze u žáků při čtení pozorovat rozdílný stupeň vnitřní motivace. Při samotném čtení se žák musí namáhat, aby se o příběhu více dozvěděl. Zároveň je nutné, aby byl aktivní jak ve vztahu k pochopení děje příběhu, tak i k obsahu např. odborného textu. U četby příběhu je zapojena jeho fantazie, neboť má možnost si ho dotvářet podle vlastních představ. Dle popisnosti textu uplatňuje imaginaci v různé výši. Velkou výhodou při četbě je pro dítě možnost návratu – opakované přečtení při nepochopení.

Z důvodu náročnosti a někdy i omezeného rozvoje fantazie volí děti raději pohodlnější cestu - zhlédnutí příběhu ve filmové podobě. S vývojem informačních technologií je motivace pro četbu stále složitější. Pokud není vybudován alespoň částečný vztah ke čtení již v rodinném prostředí, stojí před učitelem velmi složitý úkol.

2 MOTIVACE K ČETBĚ

Motivaci k četbě ovlivňuje velké množství faktorů, které můžeme rozdělit do čtyř skupin, neboť se liší činitelem, kterým jsou ovlivněny.

2.1 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ MOTIVACI DLE JEDNOTLIVÝCH ČINITELŮ:

1. Dítě - čtenář samotný
2. Rodina
3. Učitel
4. Aktuální situace

2.1.1 Dítě – čtenář samotný

- **Intelektuální úroveň dítěte**
- **Psychický a fyzický stav dítěte**

Aktuální psychický a fyzický stav ovlivňuje výběr textu, který volí dítě v momentě, kdy má zájem si něco přečíst.

- **Uspokojení základních životních potřeb**
Jen velmi těžko se na četbu ve třídě i doma soustředí dítě, které je hladové, žízňivé, ospalé nebo potřebuje na toaletu.

- **Zvládnutí techniky čtení**

- **Slovní zásoba**

Na rozvoj slovní zásoby je nutné se zaměřit od útlého věku. Pokud dítě přichází do mateřské školy z méně podnětného prostředí, záleží velmi na pedagogických pracovnících, kteří jeho vzdělávání budou provázet. Rozvoj slovní zásoby patří mezi hlavní úkoly učitelek/učitelů v mateřských školách a na 1. stupni ZŠ. Bez rozvinuté slovní zásoby neporozumí dítě přečtenému, a to i za předpokladu, že zvládlo techniku čtení. Následovat bude ztráta zájmu o četbu.

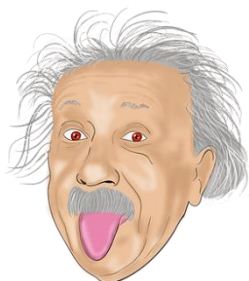
- **Zájmy dítěte**

V případě, že již od mladšího školního věku má dítě určitý zájem, koníčka, je **vnitřně motivováno** k rozšíření znalostí v dané oblasti. *(Příkladem ze skutečného školního prostředí může být malý zapálený fotbalista, který si v dílnách čtení nosil encyklopedii o fotbalistech, ve které vyhledával nejznámější jména, četl o nich a v knihovně pak sháněl více o jednotlivých vybraných osobnostech fotbalu.)* Rovněž docházka do určitého kroužku může ovlivnit vztah dítěte k četbě, stejně tak jeho kamarádi, další členové příslušného kroužku, kteří mají shodné zájmy. Výrazný vliv má i vedoucí, trenér, který bývá často pro děti velkým vzorem.

- **Souvislost s vlastní představou o budoucnosti**

Některé děti mají již od počátku školní docházky (někdy i dříve) utkvělou představu, čím by v dospělosti chtěly být, jaké povolání budou vykonávat. Na tento cíl se soustředí a vyhledávají i literaturu, která s jejich představou souvisí. *(Jako příklad lze uvést žáka, který již od svých pěti let měl utkvělou představu, že bude kosmonautem.*

V první třídě, když se naučil číst, začal vyhledávat a číst veškerou dostupnou literaturu o kosmonautech, vesmíru. Postupně přidával i odbornou literaturu z fyziky a dalších oblastí, které s vesmírnou problematikou nějak souvisely. Na základní škole měl znalosti, kterých nedosahovali ani učitelé z 2. stupně. V dospělosti se stal vedoucím pracovníkem velmi významné hvězdárny.)

2.1.2 Rodina

RODIČOVSKÝ VZOR

Na dítě působí příklad v rodině, zda jsou rodiče čtenáři. Pokud tomu tak je, dítě od útlého dětství vnímá četbu jako nedílnou součást života. *(Příkladem z praxe je komunikace pracovníce z pedagogicko-psychologické poradny s maminkou. Na dotaz pracovníce, co doma maminka čte, se žena hluboce zamyslela a řekla: „Kuchařku.“ Další otázka směřovala na tatínkovu četbu, což maminku pobavilo, protože tatínek nečte nic. Maminka rychle pochopila, že jedním z důvodů velkých problémů dítěte se čtením je absence vzoru. Technika čtení nebyla osvojena, dítě nemělo dostatečně rozvinutou slovní zásobu, a to vše následkem prostředí, ve kterém vyrůstalo.)*

- **Hmotné zabezpečení rodiny**

Rodiče mohou být příkladem čtenářů, ale finanční problémy se mohou odrazit i v omezené dostupnosti knih.

- **Přístup rodičů k motivaci dítěte pro čtení**

Jedná se především o vnější motivaci, kterou je odměna a trest.

2.1.3 Učitel

- **Pozitivní vztah k četbě**

Tak, jako rodič, je i učitel svou vlastní četbou pro žáky příkladem. Ve škole sice učitel nečte před žáky knihy za účelem naplnění svých osobních čtenářských zájmů, ale jeho „zapálené“ vyprávění žákům o vlastní četbě v dětství, o knihách, které přečetl, ale i zmínky o současné četbě, se stávají pro žáky motivujícími momenty.

- **Zvolené metody a aktivity**

- **Aktivity založené na novosti** – aktivity, které žáci neznají a jsou pro ně nové (samozřejmě při dodržení věkové přiměřenosti), se stávají motivujícími.

- **Metody přinášející úspěch** jednotlivým žáků, za který jsou následně pozitivně hodnoceni. Mohou to být vhodně zvolené otázky, na které žáci získají během četby odpovědi, případně jiné výstupy četby, které prezentují např. před třídou, popřípadě je využívají k další činnosti, která je učitelem reflektována a za které je žák pozitivně hodnocen. Motivační bývá pro mnoho žáků soutěž, ale je jasné, že ne všichni v ní budou úspěšní. Proto by k tomuto způsobu motivace a výuky mělo být přistupováno velmi citlivě, vždy je třeba brát v úvahu složení třídy. *(Příkladem z praxe jsou dvě paralelní třídy. Třída A byla vedena citlivou paní učitelkou, která podporovala utváření kolektivu od prvního ročníku metodami založenými na spolupráci, vzájemné pomoci. Rovněž motivace probíhala tímto způsobem. I ve vyšších ročnících se učitelům v této třídě velmi dobře učilo. Třída B byla vedena energickou paní učitelkou, která od prvního ročníku zakládala spoustu výukových aktivit na soutěžích. Pro většinu žáků byly soutěže velmi motivující, ale několik žáků, menšina, se dostávala do pozadí, neměla při soutěžích úspěch. Ve vyšších ročnících se tito žáci v této konkrétní třídě stávali obětí posměchu a v několika případech i šikany. Dravost třídy byla tak velká, že ve vyšších ročnících bylo velmi těžké žáky namotivovat běžnými metodami. Učitel měl šanci je získat, ale opět jen část z nich, když založil výuku na soutěžích.)*

- **Využití mezipředmětových vztahů**

K motivaci v literární výchově je možné využít celou škálu předmětů. Na základě zvoleného tématu četby nejčastější propojení nabízí hudební, výtvarná, dramatická výchova, ale motivující je i využití souvisejícího tématu ze vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, které bývá často napojeno na běžný žákův život.

- **Zvolená forma vyučování**

Učitel může ve třídě zvolit skupinové vyučování, práci ve dvojicích, což však nemusí přinést zcela stejný motivační podnět pro všechny žáky. Introvertní žáci budou raději pracovat samostatně. To je obdobné jako u soutěže. Z praxe je však možné říci, že skupinová práce působí na drtivou většinu žáků jako pozitivní motivace.

- **Využití pomůcek**

Začlenění informačních technologií je v současném školství běžné a pro žáky již není tak motivující, jak tomu bylo dříve, kdy ve školách tyto technologie byly vzácností. Stále však děti motivuje, zejména když určité konkrétní věci spojíme s tajemnem. Žáci dle jejich poznávání odhadují téma literární výchovy. U mladších žáků v 1. a 2. ročníku je velmi motivující využití loutky.

- **Zapojení tvořivosti a fantazie učitele**

Pokud bude učitel k motivaci využívat stále stejné metody a aktivity (např. luštění rébusu, schovaný obrázek, apod.), děti tyto aktivity brzy omrzí a budou se tvářit znuděně.

- **Zásobník her**

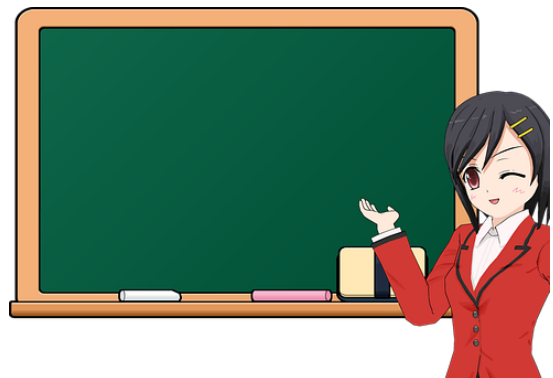
Pro učitele na 1. stupni by mělo platit, že již na počátku své praxe má vytvořen zásobník her, a to pro různé předměty. Hra je výrazným faktorem vnější motivace žáků a je využitelná po celou dobu 1. stupně. Přiměřeně k věku vnímají hru pozitivně i žáci 2. stupně. Literární výchova nabízí širokou škálu využití her. Ale i zde platí, že nelze vydržet se střídáním několika málo her. Propojuje se zde i motivující faktor novosti.

- **Návštěva knihovny**

Je řazena mezi specifickou formu výuky a úmyslně ji vyčleňujeme jako samostatný bod. Již vyučovací hodiny spojené s přípravou prvňáčků na návštěvu knihovny jsou pro žáky motivující. Pokud je vlastní návštěva knihovny spojena ještě s programem v knihovně, je motivace o to silnější. Setkání se spisovatelem nebo ilustrátorem dětské knihy, kterou již děti předem znají, patří mezi nejoblíbenější a nejzajímavější aktivity (záleží ovšem i na osobnosti těchto autorů).

- **Umění hodnotit žáky**

O druhých hodnocení a o důrazu na pozitivní hodnocení není třeba v souvislosti s motivací mluvit. O tom jsou napsané celé knihy a všichni učitelé různé typy slovního hodnocení i známkování využívají. Někteří učitelé však zapomínají, že žák vnímá i průběžné hodnocení a mimoslovní komunikaci učitele. Jeho úsměv a pokývání hlavou jsou pro žáky povzbuzující a zároveň je motivují nejen k další četbě, ale i k ostatním činnostem v hodinách čtení, mají dokonce i přesah do všech ostatních předmětů!

2.1.4 Aktuální situace ve třídě

- **Sociální momenty**
 - **Atmosféra ve třídě**
 - **Psychický stav učitele i spolužáků**
 - **Pocit možného úspěchu x obava ze selhání před spolužáky a učitelem**
- **Prostředí třídy**
- **Čas, kdy výuka probíhá**

Zkušený učitel ví, že se žáky se daleko lépe pracuje v úterý druhou hodinu. Zatímco páteční čtvrtá vyučovací hodina může být pro žáky a následně i pro učitele méně příjemným a produktivním časem.

2.2 UKÁZKY MOTIVAČNÍCH AKTIVIT

Aktivita č. 1

Téma: Hudební hádanky – písničky z pohádek.

Cíl: Rozpoznání konkrétní pohádky na základě poslechu písničky, melodie.

Mezipředmětové vztahy: HV

Činnost učitele: Pouští hudební hádanky.

- 1) <https://www.youtube.com/watch?v=BaES34M8xE>
- 2) [Zlatovláska - Lodka - YouTube](#)
- 3) [Karel Gott - Kdepak ty ptáčku hnízdo máš - OMPS Tři oříšky pro Popelku - YouTube](#)

Komentář: Výběr melodií volí učitel dle konkrétního zaměření literárního textu tak, aby písničky s textem souvisely. Není vhodné dávat více než 3 melodie.

Aktivita č. 2

Téma: Poznej pohádkovou postavu

Cíl: Rozvoj představivosti a logického myšlení.

Pomůcky: Text s popisem konkrétní pohádkové postavy/postav.

Činnost učitele: Popisuje konkrétní pohádkovou postavu, která souvisí s vybraným literárním textem. Jednotlivé indicie o postavě přidává postupně.

Činnost žáků: Na základě indicií zapíše název pohádkové postavy.

Komentář: Je třeba zorganizovat žáky tak, aby nevykřikovali a pro odhalení postavy měli dostatek času i slabší žáci. Možností je dát žákům pracovní list s více postavami, kde dle indicií správnou postavu žáci zakroužkují.

Aktivita č. 3

Téma: Hra na literárního detektiva.

Cíl: Porozumění čtenému textu a jeho logické přiřazení ke knize.

Pomůcky: Knihy (popř. foto přední a zadní strany obálky), texty z knih.

Činnost učitele: Rozmístí do zadního prostoru třídy 5 – 10 různých knih (dle počtu žáků a prostorových možností). Každému žákovi přiřadí nakopírovaný text z knihy dle individuálních schopností žáka.

Činnost žáků: Každý žák obdrží odlišný text, který si musí pečlivě přečíst a porozumět mu. Následně si prohlédne obal knih (přední a zadní stranu), ale knihu nesmí otvírat. Jakmile si je jist výběrem knihy, vloží text do knihy.

Komentář: Tuto činnost lze propojit se závěrečnou reflexí, kdy vyučující vyhodnotí správnost přiřazení a diskutuje s žáky o indiciích, na základě kterých rozpoznali knihu, která odpovídá jejich textu.

3 KREATIVITA A TVOŘIVOST

Kreativní myšlení patří mezi základní kompetence pro vzdělávání v 21. století. V roce 2022 se mezinárodní akce Světový týden kreativity a inovací zaměřila právě na vzdělávání.

3.1 KREATIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Americká vědkyně Teresa M. Tipton hovoří o kreativitě jako základní lidské potřebě, kterou dokáže nejlépe rozvíjet empatický učitel. Z tohoto důvodu považujeme kreativitu za **jeden z pilířů úspěšné výuky** a chceme ukázat studentům, že je třeba se na něj zaměřit.

Pokud budete přistupovat k výuce i k její přípravě s chutí, v hodinách s dětmi přiměřeně komunikovat a motivovat je pro další vzdělávání, stanete se dobrými učiteli. Mezi faktory, které přispívají k tvůrčímu rozvoji, patří mimo jiné **tvorba modelových situací**. A právě při realizaci výuky v autentickém prostředí třídy si učitel osvojuje účinné techniky pro komunikaci s žáky daného věku a učí se nabízet dětem aktivity, které posilují logické myšlení a rozvíjejí jejich talent.

Kreativní učitel dokáže měnit zažité způsoby a naučené myšlenkové vzorce. Ukazuje dětem souvislosti tam, kde je dříve neviděly. Přichází s neotřelými nápady a snadno upoutává pozornost žáků. Nabízí dětem několik variant úkolu, zajímavé metody práce a rozvíjí jejich komunikativní schopnosti.

3.2 VYBRANÉ AKTIVITY PRO KREATIVNÍ VÝUKU

Inspirací ke kreativnímu vyučování mohou být příklady z příprav studentů na literární výchovu.

Aktivita č. 1

Téma: Skupinová tvorba komiksu

Cíl: Spolupráce ve skupině, zodpovědnost k ostatním

Pomůcky: Papíry, kreslířské potřeby, okopírované texty z knihy A. Lindgrenové - PiPi Dlouhá punčocha

Činnost učitele: Vysvětluje aktivitu, pomáhá s organizací práce, radí a řeší případné problémy, kontroluje žáky při práci.

Činnost žáků: Domluví se, co bude na obrázku, kdo bude kreslit, jestli bude nějaký text v bublině, kdo ho napíše.

Komentář: Učitel by měl pečlivě vybírat úryvek textu, který mají žáci převést do komiksu. Dětem je třeba přiblížit cíl, ukázat vzor, co se po nich chce. Zdar práce ve skupině bude záležet na složení skupiny – dobrý kreslíř, nápaditost, dostatek fantazie, organizace práce, domluva. Učitel musí na tuto aktivitu vyhradit dostatek času a připravit dětem i prostor pro vernisáž kreseb. V reflexi by bylo dobré zhodnotit nejen výsledné dílo, ale i postřehy z průběhu jeho tvoření – jak se ve skupině domlouvali, míru aktivního zapojení, řešení problému nebo rozdílných názorů.

Aktivita č. 2

Téma: Malování babičky podle popisu

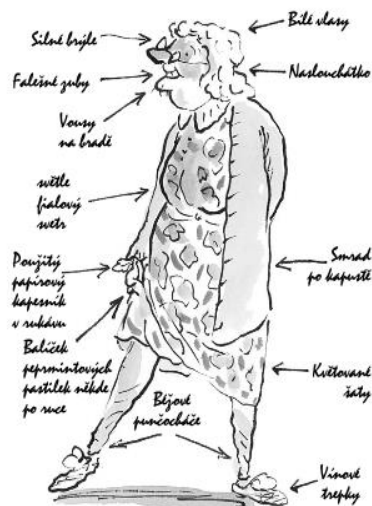
Cíl: Tvořivá výtvarná práce na základě literárního textu

Pomůcky: Pracovní list, psací potřeby, pastelky, knížka D. Walliamse - Babička drsňačka

Činnost učitele: Rozdá žákům pracovní listy, několikrát a po částech přečte popis babičky.

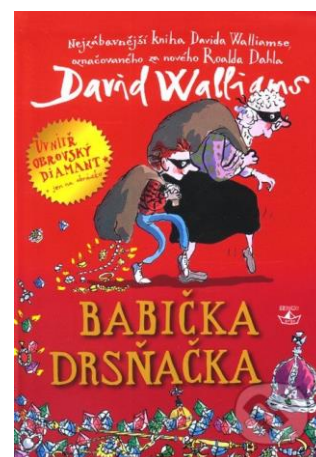
Popis babičky: Silné brýle, bílé vlasy, falešné zuby, naslouchátko, vousy na bradě, světle fialový svetr, použitý papírový kapesník v rukávu, béžové punčocháče, květované šaty, vínové trepky

Činnost žáků: Žáci kreslí postavu babičky a zdůrazňují některé detaily.

Komentář: Žáci budou určitě zvědaví na kresby svých spolužáků, proto je potřeba naplánovat uspořádání jednoduché výstavy (magnetická tabule, šňůra s kolíčky,...).

Učitel by měl dětem nabídnout, že je na jejich rozhodnutí, zda kresbu vystaví. Na závěr ukážeme dětem ilustrace z knížky.

Aktivita č. 3

Téma: Statečný dr. Baerg

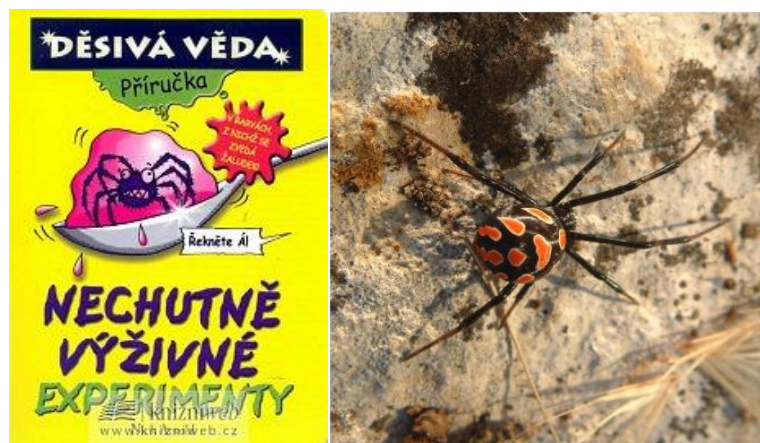
Cíl: Vlastní dokončení příběhu

Pomůcky: Text o doktoru Baergovi, papír, psací potřeby

Činnost učitele: Zadává úkol, nabízí individuální pomoc žákům, kontroluje žáky při práci.

Činnost žáků: Píše volné pokračování příběhu, v případě potřeby se přihlásí a učitel jim potichu poradí (např. s pravopisem).

Komentář: Učitel by měl odstupňovat náročnost úkolu. Jako přípravná cvičení může posloužit společné ústní dokončování příběhu, kdy každé dítě přidává větu nebo souvětí. Další možností je, že učitel připraví začátek sdělení (např. Když donesl jelen Smolíčka domů,...) a žák ho doplňuje. Můžeme i nasměrovat děti, že příběh skončil šťastně. Pokud starší žáci mají za úkol samostatně dokončit příběh, měli bychom jim vždy dát na výběr, jestli chtějí dokončení přečíst spolužákům. Také před psaním stanovíme pravidla pro hodnocení (známkou, slovně,...), opravování pravopisných chyb a požadavek na délku závěru.

4 MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY

Určení obsahu školního základního vzdělávání prochází neustálým vývojem. Zatímco znakem tradiční školy byl systém vyučovacích předmětů, rámcový vzdělávací program vymezuje **učivo do oblastí** a v jeho v současné době probíhající úpravě dochází k dalším změnám. Např. Informatika už není samostatnou oblastí, nýbrž prostupuje celým obsahem vzdělávání.

Využití vazeb mezi jednotlivými předměty napomáhá k odstranění izolovanosti témat a napomáhá žákovi **chápat jevy v širších souvislostech**. Zvláště na prvním stupni základní školy má učitel možnost vyhledat a využít spojitosti v učivu k integrované výuce. Tohoto principu využily některé školy už při tvorbě svých školních vzdělávacích programů.

Rozvoj čtenářské gramotnosti nelze naplňovat jen v hodinách českého jazyka, ale tento cíl prostupuje obsahem celého vzdělávání. Kreativní učitel dokáže **propojit nejen všechny složky mateřského jazyka**, ale např. literární výchovu s dalšími předměty. Jsou to především **výtvarná, hudební a dramatická výchova**. Také učivo vzdělávací oblasti **Člověk a jeho svět** přímo vybízí k využití mezipředmětových vztahů.

4.1 VYUŽITÍ MEZIPŘEDMĚTOVÝCH VZTAHŮ V LITERÁRNÍ VÝCHOVĚ

Úryvek literárního textu můžeme využít jako stylistické cvičení (např. vyhledávání synonym) i pro výcvik pravopisu, ale neměli bychom zapomínat především na jeho **uměleckou hodnotu**. Dopřejme žákům možnost vyjádřit se, jak na ně text působí, co jim přináší, k čemu je vybízí, čím je zaujal.

Spojení **literární a výtvarné výchovy** je zcela přirozené. Při představování knih si všímáme i ilustrací. Pro děti mladšího školního věku jsou obrázky nedílnou součástí knížek. Mnohdy děti motivují k četbě nebo korigují jejich představy získané příběhem. V dnešní době jsou u dětí velmi populární komiksy, kde se vyměnil poměr slova a výtvarné podoby příběhu.

Učitel může využít celou řadu způsobů práce s textem a ilustrací (předvídání obsahu podle přebalu knihy, vymýšlení nadpisu podle obrázku, kresba podle slovního popisu, převádění příběhu do komiksové podoby,...). Žáky také seznamujeme s význačnými ilustrátory dětských knih a učíme je poznávat charakteristické výtvarné techniky.

Mnohá témata školních předmětů **prvouka, vlastivěda a přírodověda** podpoříme ukázkami z dětské literatury. Využijeme dětské encyklopedie, pověsti, báje, příběhy ze života dětí i lidovou slovesnost. Hádanky, pranostiky i přísloví podpoří nejen logické myšlení, ale dobře děti provedou celým liturgickým rokem. Učivo o nejstarších dějinách naší vlasti dětem přiblíží české a moravské pověsti. Každá dětská knížka předává dítěti nějakou informaci o světě, ve kterém žije, a ukazuje mu možnosti jednání a způsoby života ve společnosti.

Významné propojení a zefektivnění výuky poskytuje **dramatická výchova**. Její metody slouží k naplnění cílů při práci s literárními texty, neboť umožní pracovat např. s příběhem skrze osobní zkušenost v bezpečném prostředí třídy. Prožitek, který si žák odnáší, je mnohem trvalejší než zprostředkované závěry na základě otázek učitele. Začleněním dramatické výchovy je možné vést žáky k sebepojetí, utváření systému jejich životních hodnot, životní filozofie. Při práci s literárním textem ve spojení s dramatickou výchovou je nutné volit text, který je přiměřený schopnostem žáků a podporuje jejich obrazotvornost, působí na jejich emocionální rozvoj a podněcuje kritické myšlení.

4.2 UKÁZKY AKTIVIT S MEZIPŘEDMĚTOVÝMI VZTAHY

V přípravách na hodiny literární výchovy si mnoho studentů s využitím mezipředmětových vztahů dobře poradilo. Svými nápady přispěli k rozvoji potenciálu žáka pro učení.

Aktivita č. 1

Téma: Ilustrace na základě popisu

Cíl: Rozšiřování slovní zásoby žáků, rozvoj představivosti a fantazie ve vlastním výtvarném zpracování

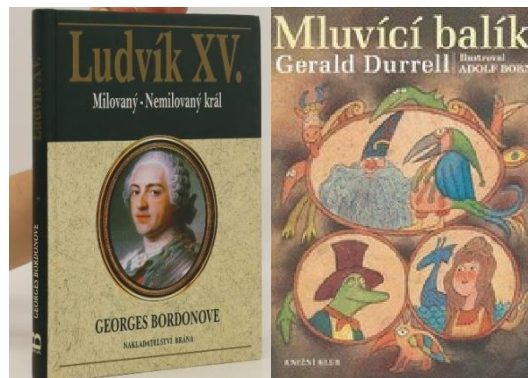
Mezipředmětové vztahy: výtvarná výchova, český jazyk – komunikační a slohová výchova

Pomůcky: Powerpoint prezentace s úryvky textu a doplňujícími obrázky, list papíru, výtvarné potřeby, kniha *Mluvící balík* (Gerald Durrell).

Činnost učitele: Rozdělí žáky do skupin, každá skupina má papír a pero. Předčítá úryvek z knihy (popis klece a jejího interiéru). Poté zadává úkol skupině: napsat co nejvíce předmětů a objektů, které byly v ukázce.

Činnost žáků: Žáci ve skupině poslouchají a pak píší předměty, které si zapamatovali. Potom sledují prezentaci a učitelovo průvodní slovo. V prezentaci je i část textu s popisem papouška. Jsou vyzváni k jeho kresbě (text mají stále na tabuli).

Komentář: Učitel představil žákům neobvyklé předměty (čajová panenka, nefrit, opál, spinet) a historickou osobnost Ludvíka XV. V závěru hodiny uspořádaly děti výstavku svých ilustrací a hodinu reflektovaly. Ocenily právě spojení četby s kresbou a způsob vysvětlení neznámých slov (ukázka a komentář učitele).

Aktivita č. 2

Téma: Ekologická výchova - čistírna odpadních vod

Cíl: Pochopit základní informace z textu a umět je využít.

Mezipředmětové vztahy: Člověk a jeho svět.

Pomůcky: Nakopírovaný text, pracovní list

Činnost učitele: Učitel rozdělí žáky do skupin a vysvětlí úkol. Z každé skupiny je vyslán vždy jeden žák, který z textu u učitele zjistí informaci o čistírně odpadních vod, zapamatuje si ji a předá skupině. Skupina společnými silami doplňuje pracovní list.

Činnost žáků: Žáci ve skupině poslouchají informace od svého spolužáka a společně řeší úkoly v pracovním listu.

Komentář: Po ukončení skupinové práce je čas na zhodnocení úkolu, vysvětlení případných nejasností a ověření, že žáci informacím rozuměli a dokážou vysvětlit význam budování čistíren odpadních vod. Této aktivitě předcházela práce s knihou Z. Cejnkové a J. Petrové – Elementi.

Aktivita č. 3

Téma: Místní pověsti – Čerti na Ještědu

Cíl: Poznávání regionu prostřednictvím pověstí a naučného textu.

Mezipředmětové vztahy: Člověk a jeho svět.

Pomůcky: Pověst Čerti na Ještědu, výtvarné potřeby, propagační materiál o Libereckém kraji, naučné texty o Ještědu

Činnost učitele: Po přečtení pověsti jsou žáci rozděleni do skupin a dostávají úkol.

1. Napište názvy pověstí a pohádek, ve kterých vystupuje čert. Můžete využít knížky z třídní knihovničky.
2. Nakreslete ilustraci k pověsti Čerti na Ještědu.
3. Z připraveného materiálu vyberte důležité informace o Ještědu.

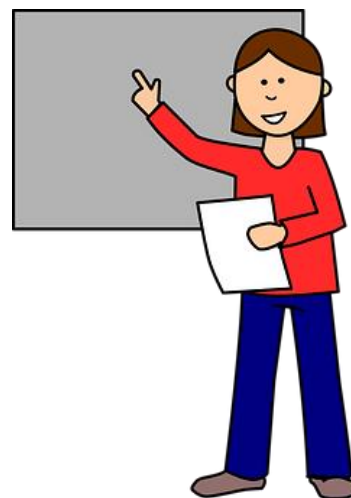
V průběhu samostatné práce učitel sleduje žáky a pomáhá jim v plnění úkolu.

Činnost žáků: Žáci se ve skupině radí, rozdělují si práci a připravují prezentaci úkolu.

Komentář: Aby byl všem částem hodiny zaručen dostatečný časový prostor, je vhodné si naplánovat dvouhodinovku.

5 CELKOVÉ POJETÍ VYUČOVÁNÍ

Kapitola Celkové pojetí vyučování předkládá očekávané výstupy literární výchovy z RVP ZV včetně doporučeného učiva, informuje o tematickém plánu a následně se zabývá jednotlivými fázemi výuky literární výchovy. Přináší doporučení i upozornění na možná rizika, aby se student nebo začínající učitel mohl na výuku dobře připravit.

5.1 RVP ZV

Součástí vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura je vedle jazykové výchovy, komunikační a slohové výchovy i literární výchova. Pro ni jsou definovány následující očekávané výstupy. Učivo je v RVP ZV doporučeno a vyučující musí vycházet z ŠVP ZV konkrétní školy.

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Očekávané výstupy – 1. období

žák

ČJL-3-3-01 čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku

ČJL-3-3-02 vyjadřuje své pocity z přečteného textu

ČJL-3-3-03 rozlišuje vyjadřování v próze a ve verších, odlišuje pohádku od ostatních vyprávění

ČJL-3-3-04 pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností

Minimální doporučená úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření:

žák

ČJL-3-3-01p pamatuje si a reprodukuje jednoduché říkanky a dětské básně

ČJL-3-3-02p reprodukuje krátký text podle otázek a ilustrací

- při poslechu pohádek a krátkých příběhů udržuje pozornost

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Očekávané výstupy – 2. období

žák

ČJL-5-3-01 vyjadřuje své dojmy z četby a zaznamenává je

ČJL-5-3-02 volně reprodukuje text podle svých schopností, tvoří vlastní literární text na

dané téma

ČJL-5-3-03 rozlišuje různé typy uměleckých a neuměleckých textů

ČJL-5-3-04 při jednoduchém rozboru literárních textů používá elementární literární pojmy

Minimální doporučená úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření:

žák

ČJL-5-3-01p, ČJL-5-3-02p dramaturgizuje jednoduchý příběh

ČJL-5-3-01p, ČJL-5-3-02p vypráví děj zhlédnutého filmového nebo divadelního představení podle daných otázek

ČJL-5-3-02p čte krátké texty s porozuměním a reprodukuje je podle jednoduché osnovy

ČJL-5-3-02p určí v přečteném textu hlavní postavy a jejich vlastnosti

ČJL-5-3-04p rozlišuje prózu a verše

- *rozlišuje pohádkové prostředí od reálného*

- *ovládá tiché čtení a orientuje se ve čteném textu*

Učivo

- poslech literárních textů
- zážitkové čtení a naslouchání
- tvořivé činnosti s literárním textem – přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přečteného nebo slyšeného textu, dramaturgizace, vlastní výtvarný doprovod
- základní literární pojmy – literární druhy a žánry: rozpočítadlo, hádanka, říkanka, báseň, pohádka, bajka, povídka; spisovatel, básník, kniha, čtenář; divadelní představení, herec, režisér; verš, rým, přirovnání (MŠMT, 2021, s. 21-22)

5.2 TEMATICKÝ PLÁN

Mezi základní dokumenty, které učitelé slouží k praktické výuce během celého roku, patří tematický plán. Tento plán je vhodné si zpracovat pro každý předmět, a to i v případě, že jeho tvorba není nařízena ředitelem školy. Kopírování tematických plánů od kolegů nepřináší učitelům dobrý přehled o tom, kdy, co a případně i jak bude učit. Příliš obecné tematické plány nenaplní cíle, pro které bychom jeho tvorbu doporučovali

1. Učitel si uvědomí, co chce děti v průběhu roku naučit – rozpracuje si učivo i očekávané výstupy z ŠVP ZV, promyslí mezipředmětové vztahy, které rovnou zanesou do tematického plánu vztahujícího se k předmětu, uvědomí si, které hlavní pomůcky pro danou výuku bude třeba zajistit.
2. Učitel si naplánuje, jak bude u dětí rozvíjet schopnost učit se, spolupracovat i komunikovat.

Tematický plán vychází z ŠVP ZV dané školy a jeho podoba by měla být více na učitelích. Základem je časový harmonogram. Při jeho tvorbě si může učitel rozvrhnout učivo příslušné k danému ročníku a předmětu do jednotlivých měsíců, ale i týdnů. Je důležité zohlednit i

prázdniny a svátky, které v daném školním roce zasáhnou do běžných pracovních dnů. Z časového hlediska lze doporučit, aby po ukončení většího celku učitel počítal i s časovou rezervou, neboť vytvořený harmonogram mohou narušit předem nenaplánované školní akce, ale také větší nemocnost dětí. Na červen není vhodné již plánovat probírání učiva, děti v tu dobu již „nepřijímají“. V tomto měsíci mnoho škol organizuje různé akce, exkurze, a proto je vhodné do něj zařadit projekty. Je v něm i rezerva na případné dokončení témat, kdy se výuka z nějakého důvodu opozdila proti původnímu plánu.

Tvorba tematického plánu, pokud má být významným pomocníkem učitele v průběhu roku, je časově náročná. Při jeho tvorbě je učitel nucen přemýšlet o složení třídy, o uplatňování didaktických zásad, jako je např. rozvíjení učiva od jednoduššího ke složitějšímu, o individuálním přístupu i věkové přiměřenosti tématu. Promyšlené a předem naplánované mezipředmětové vztahy jsou daleko efektivnější než jejich náhodné zařazení.

Při takto naplánované výuce literární výchovy se učitel dokáže lépe oprostít od pouhého čtení textů v čítance a více využívá krásnou i naučnou literaturu, která je přiměřená pro daný věk žáků. Má totiž prostor si určitá literární díla s předstihem opatřit. Je také následně schopen více texty propojovat s výtvarnou výchovou, hudební výchovou nebo metodami dramatické výchovy. Naplánování témat ze vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět umožní i využití vhodných souvisejících literárních textů.

5.3 PŘÍPRAVA NA HODINU

Způsob přípravy na vyučování je individuální a mnohdy u učitelů odlišný. Někdo si poznamenává celé věty, někdo si udělá poznámky více ve zkratkách a někomu stačí jen pár základních hesel. Příprava se odvíjí od zkušeností i délky praxe pedagoga. U studentů jsou přípravy vyžadovány ve větším rozsahu a s určitými náležitostmi. Následující podkapitola 5.1.1 se věnuje jednotlivým náležitostem v úvodu přípravy před zahájením výuky. Podkapitola 5.1.2 se zaměřuje na průběh výuky a podkapitola 5.2.3 je věnována reflexi a sebereflexi.

5.3.1 Náležitosti přípravy

- **Téma** – výběr tématu vychází z tematického plánu a zároveň v něm vyučující zohledňuje zaměření hodiny, neboť v průběhu výuky literární výchovy (někde pojímáno jako hodiny čtení) má své cíle, aby byla po ukončení prvopočátečního čtení dále rozvíjena nejen technika čtení, ale komplexně čtenářská gramotnost.
- **Cíl** – nejčastějším problémem ve vytyčení cíle bývá jeho přílišná obecnost a obšírnost, proto nelze v závěru hodiny takto formulovaný cíl ověřit. Studenti ve snaze zahrnout vše z ŠVP ZV (někdy i z RVP ZV) zaměňují cíle hodin s dlouhodobými cíli, což jsou

v současné pedagogické terminologii očekávané výstupy, v těchto případech se jedná o cíl více obecný. Tyto výstupy není možné v závěru hodiny ověřit a zhodnotit, zda byl cíl naplněn. Další frekventovanou chybou bývá velká četnost cílů pro jednu vyučovací jednotku. Studenti i začínající učitelé se musí zaměřit na nejpodstatnější část hodiny = záměr učitele v této vyučovací jednotce. Pro formulaci cíle a jeho ověření pomáhají pedagogovi dvě otázky: „Co chci žáky během této hodiny naučit? Jakým způsobem ověřím, že se jsem je to naučil/la?“

Často se v přípravách studentů opakuje i jako cíl opakování učiva. Je třeba si uvědomit, že při opakování určitého tématu dochází k **upevňování učiva**, které lze již jako cíl při konkretizaci opakování učiva uvést.

Očekávané výstupy – cíl hodiny bývá součástí, zlomkem určitého očekávaného výstupu, proto po formulaci cíle uvedeme, kterého OV z ŠVP ZV (popřípadě z RVP ZV) je tento cíl součástí. Je možné, že můžeme současně naplňovat i dva cíle (může to být např. při výraznějším zapojení mezipředmětových vztahů), pak zapíšeme oba. Chybou je uvádět k jedné vyučovací hodině až pět očekávaných výstupů. V případě, že je příprava tvořena pro konkrétní školu, musí být očekávaný výstup dohledatelný v ŠVP ZV dané školy u příslušného předmětu a ročníku (případně období).

- **Volba textu** – při výběru literárního textu (z knihy, čítanky, časopisu,...) uvedeme název kapitoly, článku, ale je třeba citovat i zdroj (autor, název publikace, rok vydání, pro lepší orientaci a dohledání je vhodné uvádět i nakladatelství).

Při výběru literárního textu je nutné zohlednit věk žáků a přiměřený rozsah textu. V úvahu bereme i složení třídy a čtenářskou vyspělost žáků. U příliš dlouhých textů, což může být i v 5. ročníku čtyři a více stránek, hrozí ztráta motivace a pak i možné narušování kázně některými žáky.

- **Mezipředmětové vztahy** - při volbě textu (je vhodné, když toto máme již zaneseno v tematickém plánu) promyslíme mezipředmětové souvislosti a navážeme tak na učivo z jiných předmětů. Je však důležité mít na mysli, že o naplnění mezipředmětového vztahu se nejedná např. jen pouhým přečtením článku o lese, ale je na toto téma navázána aktivita, která vede k rozšiřování nebo upevňování znalostí dětí a je reflektována. V literární výchově se začlenění mezipředmětových vztahů efektivně využívá při motivaci. Literární text se naopak může stát motivační v jiných předmětech (VV, ČAJŠ,...).

Metody – pro práci s literárním textem se nabízí velké množství metod – metody dramatické výchovy, kritického myšlení (RWCT), ale i tematických her a aktivizačních metod. Základní podmínkou jejich využití je, že je učitel musí velmi dobře znát a zároveň je musí umět velmi

dobře vysvětlit (modelovat) žákům. Pokud všichni žáci nepochopí podstatu vybrané metody, neporozumí pravidlům hry. Poté vyzní i ta nejlepší metoda jako neefektivní, neboť žáci, kteří nebudou vědět, jak mají pracovat, jak se hra hraje, mohou začít vyrušovat. Výsledkem je, že zmaří úsilí učitele i spolužáků. Velmi důležité je nejen vysvětlení pravidel, postupu, ale také organizace žáků. Udat jasná pravidla při jejich přemístování ve třídě. Nutné je dodržet metodický postup, pokud je součástí práce ve skupinách, přemístění ve třídě – nejprve frontálně vysvětlíme aktivitu, hru a následně teprve přemísťujeme žáky! Pokud se postup otočí, vznikne chaos a pravidla již mnoho žáků nevnímá.

- **Pomůcky** – při dobře napsaném tematickém plánu bývají součástí i hlavní pomůcky. Není to však podmínkou. V každém případě by pomůcky měly být promyšleny s dostatečným předstihem před samotnou výukou. Někdy je nutné i shánět mimo vlastní zdroje (např. u kolegů, v předmětových kabinetech 2. stupně, je nutné je zakoupit, případně donést si z domova,...atd.). Učiteli by se nemělo stát, že začne pomůcku shánět v průběhu hodiny. Naruší se tak kázeň ve třídě, ale pokud se podobná situace zopakuje, do podvědomí žáků se dostává v různé podobě a intenzitě myšlenka, že si učitel žáků neváží, neboť si pro ně ani nic nepřipraví.
- **Struktura hodiny.** Poslední uvedená součást přípravy je velmi důležitá, obsáhlá a je jí třeba více strukturovat. Proto jí budeme věnovat samostatnou podkapitolu.

5.3.2 Struktura hodiny

V úvodu vyučovací hodiny sdělíme přiměřeně k věku žáků náš cíl, tedy co je v dané hodině čeká, čímž si napomůžeme i k lepší kázní. Žáci, především ti hyperaktivní, potřebují vědět, co bude následovat, neboť je to vnitřně zklidní. Pak již přichází klasické tři fáze hodiny: motivace, hlavní část, reflexe včetně hodnocení. To by mělo být i průběžné.

- **Motivace** – je velmi důležitou zahajovací fází hodiny. Jejím hlavním cílem je získat zájem dětí o dané téma. Rizikem vyučujícího je její podcenění, motivace nudná nepřináší dětem očekávané zaujetí pro téma. Nebezpečím může být i její přecenění, motivace je naopak příliš dlouhá, u vleklých aktivit žáci ztrácí zájem.
- **Hlavní část hodiny** – je nejobsáhlejší a měla by vést k naplnění cíle. Jak již bylo zmíněno výše, je třeba mít promyšlenou organizační část. Jakou formu práce je třeba vzhledem k cíli zvolit. Kde budou děti pracovat, kdy je přesunu. Postupně si s přibývajícím praxí vybuduje učitel svůj systém, který si žáci zažijí a zvyknou si na něj tak, že již není nutné jim složitěji organizaci vysvětlovat. Důležité je, aby tento systém byl dodržován ze strany vyučujícího.

- **Organizační formy** výuky promýšlí učitel při přípravě hodiny, aby z hlediska naplnění cíle byly efektivní. Pro mladší žáky je náročná frontální výuka, je nutné začleňovat aktivizační metody. Dlouhé sezení nad knihou bez další aktivity není pro mladší žáky v 1. období ZŠ únosné.
- Pokud chceme žáky naučit **skupinovému vyučování**, začneme již v 1. ročníku, ale nejprve musíme děti naučit spolupracovat ve dvojici. Pak postupně skupinu rozšiřujeme. Nejefektivnější práce bývá ve čtyřčlenných skupinách.
- **Kázeň** bývá pro některé studenty i začínající učitele „noční můrou“. Abychom početnou skupinu nebo třídu žáků zvládli, je třeba neustále sledovat pracovní morálku. Z praxe lze vypsát několik rad, které pomáhají pro udržení pozitivní atmosféry a kázně ve třídě, a to nejen v hodinách literární výchovy.
 - Udržujeme oční kontakt se třídou, snažíme se postupně dívat se na všechny žáky. Neklopíme zrak k zemi, ale ani nehledáme záchytný bod pro zrak na zadní stěně třídy nebo na stropě.
 - Držíme vzpřímené tělo – aktivujeme těžiště. Nahrbení učitele působí na žáky negativně, učitel vysílá mimoslovní signál, že se jich bojí.
 - Snažíme se na žáky tvářit vlídně, usmívat se. Rozzlobený výraz využíváme pouze směrem k žákovi, který si to opravdu zaslouží, nikoliv k celé třídě.
 - Od první vyučovací hodiny vedeme žáky k důslednému dodržování pravidel, která postupně můžeme přetvořit společně s žáky v třídní pravidla. Pokud žák něco potřebuje, chce odpovědět na otázku, nevykřikuje, ale přihlásí se.
 - Žáky se snažíme v průběhu hodiny (někdy i dne, když v jedné hodině není tolik prostoru) prostřídat. Vyvoláváme i žáky, kteří se nehlasí. I ti si občas doma stěžují (hlavně v 1. ročníku), že je paní učitelka/pan učitel za celý den vůbec nevyvolal.
 - Nenecháváme se strhnout opakovaně vykřikujícími žáky, velmi aktivními žáky. Méně průbojní žáci pak ztrácí zájem o učení, protože je učitel stejně nevyvolá.
 - Je nutné žáky jasně informovat o zamýšleném způsobu odpovědí. Pokud dovolíme při nějaké aktivitě dětem vykřikovat, v závěru jasně tuto část ukončíme.
 - Vedeme děti k naslouchání druhým. „Když někdo mluví, posloucháme ho a neskáčeme mu do řeči.“ Obzvláště dbáme na vyjadřování žáků s komunikačními obtížemi, ti se vyjadřují se pomaleji, těžce hledají slova, stydí se,... apod.
 - Volíme přiměřené tempo podle průměrného žáka. Příliš pomalé tempo některé žáky demotivuje, ale pokud je tempo rychlé, brzy činnost vzdají a začnou vyrušovat – chtějí na sebe upoutat pozornost jiným způsobem. Toto se děje i v případě, že zvolíme buď příliš lehké, nebo příliš obtížné učivo.
- V průběhu hodiny hodnotíme i s využitím mimoslovní komunikace, např. kývneme hlavou a usmějeme se.
- V průběhu hodiny se dle typu probíhající práce pohybujeme i po třídě. Učitel nemůže sedět celou hodinu za učitelským stolem. Není ale vhodné se pohybovat, když dětem něco důležitého sdělujeme, vysvětlujeme nové učivo, ukazujeme obrázek apod.

- V těchto případech stojíme před žáky. V zadní části třídy můžeme stát v době, kdy mají žáci samostatnou práci, protože my máme z daného místa lepší přehled, jak jednotliví žáci pracují. Můžeme zde stát, i když děti čtou nahlas. Pokud volně něco vyprávíme, můžeme pomalu procházet třídou.
- Po zadání samostatného úkolu si ihned ověříme, zda všichni žáci vědí, co mají dělat. Nejlepším způsobem je vyvolat průměrného žáka, aby úkol zopakoval pro všechny. Nevvoláváme však stále jednoho žáka, prostřídáme je. U slabších žáků si individuálně ověříme, zda porozuměli zadání. Neptáme se jich však: „Rozumíš tomu?“, ale vyzveme žáka: „Zopakuj mi, co budeš teď dělat.“
 - Čtenářské úkoly diferencujeme na základě čtenářských schopností, uplatňujeme individuální přístup.
 - Při využití loutky v hodinách literární výchovy nezapomeneme dodržovat všechny zásady práce s loutkou.
 - Tiché čtení celé třídy využíváme např. v dílnách čtení od 3. ročníku. Návik tichého čtení po větách a následně krátkých úsecích probíhá od 2. pololetí 2. ročníku.
 - Před vlastním čtením textu v 1. období ZŠ, kdy není ještě zcela zvládnutá technika čtení, předem nacvičíme čtení obtížných slov.
 - Před prací s textem, který musí učitel dopředu znát, je nutné vybrat slova, kterým by žáci nemuseli rozumět. Ověříme si jejich znalost. Pokud je žáci neznají, slova si společně vysvětlíme, použijeme je ve větách.
 - Dbáme na své vlastní vyjadřování, mluvíme spisovně. U dětí se spisovné vyjadřování více vyžaduje od 3. ročníku. V nižších ročnících je spíše upozorníme, ale s taktem, aby žáci neměli strach promluvit.
- **Reflexe** – při plánování přípravy je důležité promyslet čas na jednotlivé aktivity, neboť se stává, že pak učitel u nich přetáhne čas a nezbyde mu dostatečně dlouhý časový prostor na reflexi. Reflexe je nedílnou součástí každé hodiny. Při ní si učitel uvědomuje, zda dosáhl vytyčeného cíle.
 - I když je v závěru plánovaná reflexe, je důležité některé aktivity reflektovat se žáky ihned po jejich ukončení. Ačkoliv to někdy nemáme předem naplánováno, stane se, že žáci mají potřebu proběhlou aktivitu komentovat, vyměňují si poznatky i v lavici se spolužákem. Pak ihned navodíme řízenou diskuzi a necháme děti vyjádřit.
 - V přípravě je třeba promyslet aktivitu, která povede k upevnění a zároveň reflektování učiva. Po ní následně zhodnotíme práci celé třídy a někdy i jednotlivců, případně skupin. Nikdy nehodnotíme jednotlivce při využití metod DV za jejich herecké výkony.
 - Předem si připravíme otázky, které budeme v rámci reflexe dětem klást.
 - Je důležité mít na paměti, že v rámci reflexe můžeme provádět pedagogicko-psychologickou diagnostiku. Reflexe nás vede k lepšímu a hlubšímu poznání dětí.

5.3.3 Sebereflexe

K práci učitele neodmyslitelně patří jeho sebereflexe. Ta by měla být součástí každého vyučovacího dne. Pokud tuto činnost učitel neprovádí (myšleno sám se sebou), nemá ve

školství co dělat. Z počátku si můžeme dělat poznámky. Sledujeme, zda se nám podařilo naplnit cíl v jednotlivých vyučovacích hodinách. Pokud tomu tak nebylo, pak je nutné se zamyslet, co bylo příčinou. Bylo učivo pro děti příliš náročné? Vysvětlil/la jsem ho dostatečně? V čem nejvíce chybují? Proč děti dnes tolik zlobily?

Sebereflexí není věta: „Dětem se to líbilo.“ Z toho máme určitě radost, ale celkovému hodnocení vlastní práce to nestačí. Pokud přistupujeme k sebereflexi zodpovědně, pak by jejím výstupem měl být i návrh, jak případný problém zlepšit, jaké jiné metody využít, aby se nám podařilo děti zaujmout.

6 UKÁZKY DOBRÉ PRAXE

Pro studenta i začínajícího učitele je dobrým vodítkem na začátku jeho pedagogické praxe osvědčená, vyzkoušená příprava. Takovou přípravu lze vzít a bez úprav realizovat, ale také si ji postupně na základě vlastní zkušenosti upravit.

6.1 UKÁZKA PŘÍPRAVY PRO 1. ROČNÍK

Téma: Znaky jara

Cíl: Vyvození znaků jara a porovnání odlišností od zimy

Ročník: 1.

Čas: 90 minut

Očekávané výstupy – Porovnávání viditelných proměn v přírodě

Pomůcky: Texty – báseň Jaro, pohádka Sluníčko a jarní zdravení (Ulrychová, I., Taubenhanslová, K.: 1994.), obrázky (rostliny, ptáci, potok, bouřka).

Mezipředmětové vztahy: Člověk a jeho svět, hudební výchova, výtvarná výchova, dramatická výchova.

Struktura hodiny:

1. Motivace - Báseň - František Hrubín, JARO (příloha č. 1)

Činnost učitele: čte báseň

Táta včera na venku
našel první sněženku,
vedle petrklíč,
zima už je pryč.

2. Brainstorming – JARO

Činnost učitele: Jaké jsou znaky zimy? Na polovinu tabule/velkého papíru zapisuje výroky žáků. Nehodnotí se správnost odpovědí. Zapisování lze nahradit připevňováním obrázků.

Činnost žáků: odpovědi individuálně

Činnost učitele: Jaké jsou znaky jara?

Činnost žáků: volně vykřikují

Činnost učitele: Na druhou polovinu tabule/velkého papíru zapisuje výroky žáků. Nehodnotí se správnost odpovědí. Zapisování lze nahradit připevňováním obrázků.

3. Poslech – A. Vivaldi: Jaro

Odkaz: <https://www.youtube.com/watch?v=qyFsW6TZqYA>

Činnost učitele: z brainstormingu vybere obrázek květin, ptáků, potoku, bouřky. Žáky upozorní, že se tyto motivy vyskytují v nahrávce.

Činnost žáků: poslech celé nahrávky

Činnost učitele: rozdá žákům zmíněné rozstříhané zmenšené obrázky (viz příloha č. 2)

Činnost žáků: 2. poslech – třídí obrázky podle hudby

Činnost učitele: kontrola 3. poslechem

Činnost žáků: žáci se hlásí podle toho, zda správně přiřadili obrázek

4. Literární text – Sluníčko a jarní zdravení (Jiří Kahoun) (viz příloha č. 1)

Ulrychová, I., Taubenhanslová, K.: 1994.

Činnost učitele: Co na jaře potřebují květiny, aby začaly růst? (SLUNÍČKO)

Činnost žáků: odpovídají individuálně

Činnost učitele: čte text

Činnost učitele: „*Nejen sluníčko, ale i lidé mají „světýlko nálady“. Nachází se uprostřed horní části hrudníku. Když jsou lidé shrbení, „světýlko“ zhasne. A zároveň „zhasne“ i jejich nálada. Když se narovnájí, světýlko se rozzáří a rozzáří se i jejich nálada.*“

Činnost žáků: Varianta A: Žáci sedí v kruhu a drží se za ruce. Světýlka mají zhaslá. První hráč pošle stiskem ruky sousedovi „jiskřičku nálady“, která rozsvítí jeho světýlko, ten ji zase pošle dalšímu, dokud jiskřička neoběhne celý kruh a nerozsvítí všechna světýlka. V druhém kole se pak mohou světýlka stiskem ruky zhasínat. Hru je dobré ukončit opětovným rozsvícením všech světýlek nálady.

Varianta B: Žáci sedí v kruhu, světýlka mají zhaslá. První hráč si vybere očima někoho, koho chce „uzdravit“. Podívá se na něj a pozdraví ho. Tím mu rozsvítí světýlko nálady. Uzdravený si vybere očima někoho dalšího a také mu pozdravem předá světýlko. Tak světýlko putuje přes kruh, dokud nejsou všichni uzdravení.

5. Jarní bouřka

Činnost učitele: Co ještě potřebují květiny k tomu, aby mohly růst? (VODU)

Činnost žáků: odpovídají individuálně

Činnost učitele: Kde se voda bere? (DĚŠŤ), vedení aktivity

Činnost žáků: Žáci se rozdělí na dvě skupiny. První skupina utvoří ovál/kruh a druhá skupina si sedne do řady zády k oválu a zavře oči.

Činnost učitele: Učitel (dále jen **U**) stojí uprostřed oválu a seznámí žáky s průběhem aktivity. **U** bude postupně ztvárňovat různé zvuky hrou na tělo a pokaždé, když se podívá na žáka/žákyni, ten/ta začne napodobovat stejný pohyb ve stejném tempu jako **U**. **U** se postupně otáčí na místě, kdy očima indikuje, že se má další žák/žákyně připojit. Postupně se tak přidávají další žáci a zvuk nabírá na síle (dynamice). Až **U** dojde opět k prvnímu žákovi/žákyni, začne s novým pohybem.

Motivace pro sedící žáky: „*Sedíte na zápraží, je vám pěkně, svítí sluníčko, ptáčci zpívají. V dálce nad lesem se objeví mrak. V klidu sedíte a pozorujete, co se bude dít.*“

Pohyby jdou za sebou v následujícím pořadí:

- a) Tření dlaní o sebe.
- b) Luskání prsty, střídání pravé a levé ruky. U jednotlivých žáků měníme tempo.
- c) Mírně rychlé pleskání dvěma prsty do dlaně druhé ruky.
- d) Rychlé pleskání rukama do stehen, střídání pravé a levé ruky.
- e) Velmi rychlé pleskání rukama do stehen a zároveň dupání. Učitel tento pohyb předává v kruhu velmi rychle.

Následně **U** jarní bouřku uklidňuje, kdy v pohybech postupuje pozpátku: pleskání do stehen, pleskání prsty, luskání, tření rukou, ticho.

6. Kresba

Činnost žáků: Bílý papír formátu A4 si položí na šířku a doprostřed napíše JARO, okolo dokresluje znaky jara.

7. Reflexe

Činnost učitele: Jaké jsou znaky jara? Využije materiál vzniklý v brainstormingu, který může doplnit o nápady dětí ve výtvarné práci.

Činnost žáků: Představují svá výtvarná díla a individuálně odpovídají.

František Hrubín

JARO

Táta včera na venku
našel první sněženku,
vedle petrklič,
zima už je pryč.

Jiří Kahoun

SLUNÍČKO A JARNÍ ZDRAVENÍ

Sluníčko je veselá koulička. Celý den se culí a směje se na celou
pusu. A proč by ne, když je otužilé a málokdy stůně. Ale jednou ke
konci zimy se roztónalo. Bolela ho hlava, kýchalo, kašlalo a popotaho-
valo. Bylo mu na spaní a nemělo světlýko nálady. Sotva se drželo na
nebi, a najednou někdo křikl:
„Ahoj, sluníčko!“
„Ahoj,“ povídá sluníčko v polospánku a ani se nepodívalo, kdo ho
zdraví. Jenže na zemi to štěbetá jako vrabčf hejno:
„Ahoj! Ahoj! Ahoj!“
„Ahoj! Ahoj! Ahoj!“ odpovídá sluníčko a vidí, jak ze země vy-
strknújí hlavy kytičky. Sněžanky, petrklíče a podléšky.
„Nazdar, sluníčko!“ zdraví ho kočky, motýli a včelky.
„Ahoj! Ahoj! Ahoj!“ křičí skřivánek, špačti a vlaštovky.
„Ahoj! Ahoj! Ahoj!“ zdravilo všechny sluníčko. Zdravilo a zdravi-
lo, až se úplně uzdravilo. Nemoc je pryč a sluníčko se zase culí na celou
pusu. A hlavně na jaro.

Odkaz č. 1: Demonstrační obrázky s magnety pro MŠ a ZŠ: https://www.sevt.cz/produkt/demonstracni-obrazky-s-magnety-pro-ms-a-zs-12980305/?gclid=CjwKCAjw5dqgBhBNEiwA7PryaJTS28m9bfBgfjH8kJUBGU9Lft_JjP2LZcl-kGx4MltiqPn1weS9-xoCX8UQAVD_BwE

Seznam použité literatury:

- Ulrychová, I., Taubenhanslová, K.: 1994. *Čteme si a hrajeme si 1*. Praha: Pansofia. ISBN 80-85804-38-7
- Johnová, J., Kuchtová, V., Vágová, M., 2007. *Metodická příručka k učebnici a pracovnímu sešitu Můj svět a pohádka*. Liberec: Dialog.
- Taylor, D. a kol., 2020. *Hudební výchova 1*. Praha: Taktik.
- Taylor, D. a kol., 2020. *Hudební výchova 1, metodická příručka*. Praha: Taktik.

6.1 UKÁZKA PŘÍPRAVY PRO 5. ROČNÍK

Téma: Bobříci

Cíl: Vytvořit vlastní pokračování děje

Očekávaný výstup: Žák volně reprodukuje text, pokouší se tvořit vlastní literární text

Pomůcky: J. Foglar- Hoši od Bobří řeky, interaktivní tabule, knoflíky, kopie textu a pracovní list pro žáky

Mezipředmětové vztahy: přírodověda

Struktura hodiny:

1. Motivace: myšlenková mapa na téma BOBR

Činnost učitele: Promítnout fotografii bobra a vést žáky k vytvoření myšlenkové mapy (vlastnosti bobra, popis zvířete a jeho způsobu života). Dále se žáků ptá na zkušenosti s tábořením, skautingem, sbíráním bobříků,..

Činnost žáků: Přispívají svými nápady do myšlenkové mapy. Odpovídají na otázky učitele, uvádějí příklady.

2. Párové čtení

Činnost učitele: Představí knížku Hoši od Bobří řeky. Převypráví začátek příběhu. Rozdá žákům text.

Činnost žáků: Poslouchají vyprávění učitele. Ve dvojici se střídají v četbě. Shrnou obsah textu a připomenou si, co se dozvěděli.

3. Diskuze:

Činnost učitele: Vede diskuzi, reaguje na odpovědi žáků. Přečte navazující úryvek.

Činnost žáků: Vlastními slovy reprodukuje text. Zkouší vymyslet možné pokračování příběhu.

4. Pracovní list

Činnost učitele: Rozdá pracovní listy a v případě potřeby pomáhá žákům s řešením.

Činnost žáků: Ve dvojici řeší úkoly v pracovním listě.

5. Metoda RYBÍ KOST

Činnost učitele: Učitel má na tabuli nakreslenou jednoduchou rybí kostru. Ke každému z šesti žeber připisuje jednoduché otázky (kdo, proč, kdy, kde, kam, jak, co). Vyvolává žáky a reaguje na jejich odpovědi.

Činnost žáků:

Vymýšlejí otázky s pomocí slov z tabule na téma bobr. Vyvolávají své spolužáky.

6. Reflexe

Činnost učitele: Ptá se na odpovědi z pracovního listu. Uvádí správná řešení. Odměňuje žáky „bobříkem literatury“ v podobě malého knoflíku. Pochvala žáků za aktivitu a spolupráci v hodině.

Činnost žáků: Čtou odpovědi z pracovního listu. Na závěr se postaví do řady před tabuli a učitel slavnostně vyznamenává bobříkem.

PŘÍLOHY

Obrázek: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bobr>

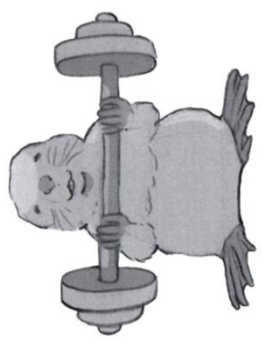
Pracovní list

19 Třináct bobříků

„Dali jsme si název. Hoši od Bobří řeky“, protože se nám líbil příběh o Royovi a hlavně to, co všechno ten podivuhodný hoch dovedl a jaký byl.
Co je však do krásného názvu, když jste nedokázali, že ho jste hodni! Dokud nebudete takovi, jako byl Roy, nemáte vlastně právo říkat si, Hoši od Bobří řeky.“
„Musíme to tedy nějak dokázat!“ vykřikl zmužile Drobeček. „Podívejte se, já například budu –“
Prátova ruka mu zapala pusu, aby neřečnil, a Rikitan s úsměvem pokračoval:
„Víte, jaký Roy byl: dobrý, odvážný, dovedný. Uměl se ovládat, byl obratný, vydržel hladovět, vytrval ve všem a měl všechny vlastnosti, jaké má mít správný chlapec. – Zkusme tedy dokázat to, co Roy.“
„Jak a kdy ale začneme? A jak to máme vlastně dokázat?“ ptal se nedočkavě Grizzly.
„Nech mě domluvit,“ usmál se jeho netrpělivosti Rikitan. „Pamatujete si, jak jednoho dne našel Roy v podkrovní srubu třináct hřebíků a jak neustal dřít, dokud na každém z nich nevisela jedna kůže z vlasinoručně uloveného bobra. A teprve když všech třináct ulovil, začal sám sebe považovat za mladého muže.“
Nuže, my také budeme lovit třináct bobříků jako Roy! Jenže Roy lovil skutečná zvířata, ale my budeme lovit třináct díků, že jsme takovi, jako byl Roy. Každý zďářilý dík bude jedním takovým Royovým bobrem.“
A tak jako se Roy teprve po ulovení třinácti bobříků považoval za muže, tak i my se teprve po vykonání těch třinácti těžkých úkolů budeme považovat za takové, jako byl Roy. Budeme pak skutečnými Hochy od Bobří řeky! Nejen podle jména, ale opravdu podle toho, co dovedeme a jací jsme.“
„Už rozumím,“ vykřikl radostně Větrník. „Ty nám, Rikitaně, řekneš, co máme dělat – a dokážeme-li jednu takovou určenou věc, ulovili jsme jednoho bobříka na hřebík do sruby – ano?“

Rikitan přisvědčil a nadsěm u ohně neznalo mezi. Pokračoval: „Když Roy získal nový úlovek, pověsil kůži na jeden z třinácti hřebíků, aby viděl, jak pokročil s lovením. Aby bylo vidět, kolik kdo z vás bude mít našich bobříků, budete dostávat za každou vykonanou zkoušku čili za každého uloveného bobříka jeden barevný knoflík. Ten knoflík si přišijete pod kovový odznak, který jste dnes dostali. Pro každého bobříka bude knoflík jiné barvy.“
A kdo z nás docílil první všech třinácti bobříků, tomu dáme čestnou přezdívku Roy. Bude se tak mezi námi napříště nazývat a nikdo ho nebude smět oslovit jinak.“
„A jak se budou nazývat další hoši, kteří uloví všech třináct bobříků po něm?“ ptal se zvědavě Štóra.
„Těm zůstanou jména dosavadní,“ odvětil Rikitan. „Ale i tak to pro ně bude velká čest a vyznamenání, když se jim podaří ulovit všech třináct bobříků, a tak dokázat, že jsou Royovi rovni.“
„A jaké budou ty naše bobříky? Dej nám už nějaké, ať začneme ještě dnes,“ naléhal Jirka na Rikitana.
„Budu vám ukládat bobříky jednoho pěkně po druhém. Myslím, že docela postací, když přijdu s novým vždy jednou za třináct dnů. Každý z bobříků bude mít za úkol dokázat něco z toho, co dovedl Roy, nebo jaký byl. Dnes vám řeknu o prvním; bude žlutý. Poslouchejte!“

1. Jak se jmenoval bájný chlapec, který byl vzorem hochů?
.....
2. Kolik bobříků museli hoši nasbírat, aby se mu vyrovnali?
.....
3. Za co získávali hoši jednotlivé bobříky?
.....
4. Vymysli několik vlastních bobříků – jejich názvy.
.....
.....
.....

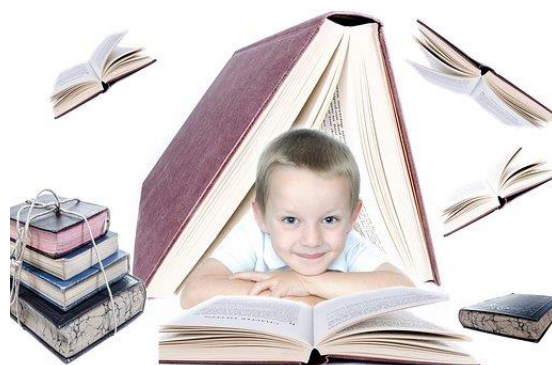
7 ZÁVĚR

Motivace žáků k četbě, ale i nácvik čtení od osvojení písmen po čtení věkově přiměřených textů s porozuměním jsou nesporným úkolem 1. stupně ZŠ. Různým způsobům výuky, strategiím, metodám apod. se v posledním desetiletí věnovalo mnoho odborníků. Impulsem pro nastartování intenzivního rozvoje čtenářské gramotnosti byly nepříznivé výsledky šetření PISA v roce 2009. Proto ČŠI vydala v roce 2010 sborník *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka*, kde se v jednotlivých kapitolách nejčastěji objevuje jako autorka jednotlivých kapitol Hana Košťálová, která také shrnula důležité faktory při rozvoji čtenářství:

SOUHRN ZÁKLADNÍCH PODMÍNEK PRO ROZVÍJENÍ ČTENÁŘSTVÍ

- 1. Nikdo ve škole nepovažuje čtení za ztrátu času, dospělí jsou modelem čtenáře.*
- 2. Čas - dostatek, pravidelnost, četnost: Žáci mají dostatek času na čtení přímo ve škole, čas je čtení věnován pravidelně a s dostatečnou frekvencí.*
- 3. Předčítání: Žákům se ve škole často předčítá i tehdy, když už sami umějí číst.*
- 4. Dostupnost knih a textů: Prostředí je naplněné různorodými knihami a texty, které jsou snadno dostupné (včetně jednoduchého výpůjčního systému).*
- 5. Vlastní volba: Žáci si mohou vybírat knihy a texty podle vlastní volby.*
- 6. Četba celých textů: Žáci čtou celé knihy, ne jen ukázky nebo úryvky.*
- 7. Příležitost pro čtenářskou odezvu a sdílení: Žáci mohou bezprostředně sdílet osobní dojmy z četby.*
- 8. Čtení je propojeno se psaním: Žáci písemně reagují na přečtené (osobní záznamy z četby). Žáci se učí textům rozumět i tím, že je sami vytvářejí (produktivní psaní).*
- 9. Učitelé umějí čtení vyučovat: Ovládají čtenářské strategie pro porozumění textu, umějí je modelovat a vyučovat, ovládají metodu hlasitého přemýšlení, poskytování popisné zpětné vazby a korektivní zpětné vazby, umějí vést žáky k výběru textu.*
- 10. Učitelé čtou: Učitelé znají knihy, které mohou zaujmout jejich žáky. Umějí každému žákovi doporučit vhodnou knihu. Sledují novinky.*

(ČŠI, Košťálová, 2010, s. 12)

Zdroje

ČŠI, 2010. *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka*. Praha. {online}.

{vid. 2023-01-26}. Dostupné z:

https://www.csicr.cz/html/CGvzdelavaci_cil/html5/index.html?&locale=CSY

KAMIŠ, K., HANZOVÁ, M., 2016. *Didaktika českého jazyka a literatury*. 1. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského Praha. ISBN: 978-80-7452-124-9.

MŠMT. 2021. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha, Česká republika: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2021. [vid. 16. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56005/>

https://www.idu.cz/2022/tz_svetovy_tyden_kreativity_vzdelavani.pdf

<https://www.eduin.cz/clanky/teresa-m-tipton-potrebujme-aby-ucitele-a-rodice-byli-advokati-zmeny-3-cast/>

<http://kmen.uhk.cz/dvpp/MIP/mip.htm>

KONIGOVÁ, M. ,2007. *Tvořivost: techniky a cvičení* Grada

https://www.idu.cz/2022/tz_svetovy_tyden_kreativity_vzdelavani.pdf

<https://www.eduin.cz/clanky/teresa-m-tipton-potrebujme-aby-ucitele-a-rodice-byli-advokati-zmeny-3-cast/>

<http://kmen.uhk.cz/dvpp/MIP/mip.htm>

Reflektovaná oborová praxe se zaměřením na motivaci, kreativitu a mezipředmětové vztahy
Otevřeno, z. s., Otevřená výzva, II. ročník, 2021, nadační fond Abakus

Řešitelská organizace: Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Katedra primárního vzdělávání

Autor: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
Mgr. Věra Dubcová

Kontakt: jana.johnova@tul.cz, vera.dubcova@tul.cz

Vydáno: červen 2023